

“ONA” KONSEPTINING KONSEPTUAL METAFORALARI**Murodjonova Durdonaxon Abdumannon qizi****Lingvistika: o‘zbek tili mutaxassisligi 2-kurs magistranti****E-mail: mamajonovadurdona07@gmail.com**<https://doi.org/10.5281/zenodo.22154192>

Annotatsiya: Mazkur maqolada konsept va uning mohiyati haqida so‘z yuritilgan, “Ona” konseptining metarofik ifodalanishi konseptual tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: konsept, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyat, metafora, madaniy birlik, metaforik ifoda, milliy qadriyat.

Abstract: This article discusses the concept and its essence, and provides a conceptual analysis of the metaphorical representation of the concept of “Mother”.

Keywords: concept, cognitive linguistics, linguistic culture, metaphor, cultural unity, metaphorical expression, national value.

Аннотация: В данной статье рассматривается концепция и её сущность, а также проводится концептуальный анализ метафорического представления понятия “Мать”.

Ключевые слова: концепция, когнитивная лингвистика, языковая культура, метафора, культурное единство, метафорическое выражение, национальная ценность.

Kognitiv tilshunoslik – dunyoning lisoniy manzarasida muayyan konseptning mohiyati va dunyo voqeliklari bilan bog‘liqligini o‘rganuvchi fan bo‘lib, zamonaviy tilshunoslikning eng faol va muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish tilni inson tafakkuri, ong jarayonlari va bilimlar tizimi bilan uzviy aloqador holda o‘rganadi. Kognitiv yondashuvda tilga faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki inson tafakkurining ko‘zgusi sifatida qaraladi. Bu jarayonda asosiy tushunchalardan biri bu – konsept hisoblanadi. Kognitiv tilshunoslik fanining asosiy kategoriyalaridan biri bo‘lgan konsept madaniyat va inson o‘rtasida aloqa o‘rnatuvchi birlikdir. Konsept kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiyaning markaziy tushunchasi hisoblanadi. atamaga ilk bor S.A.Askoldov o‘zining “Konsept va so‘z” maqolasida to‘xtalgan edi [1:272]. Uning fikricha, konseptlar vositasida turli millat vakillari muloqotga kirishadi, shunga ko‘ra konseptlarni yaratish va qabul qilish ikki tomonlama kommunikativ jarayon hisoblanadi. D.S. Lixachevning keltirishicha konsept – bu individual anglash jarayoni va ma‘lum kontekstda so‘z ma‘nosini almashtirish hisoblanadi [4:287]. V.A.Maslova konsept deganda olam tasvirining asosiy elementlarini nazarda tutadi [5:51] va ularni yaratishda lingvomadaniy hamjamiyat uchun ham, til sohibi uchun ham muhim bo‘lgan madaniy xususiyatlar asosiy rol o‘ynaydi, deya ta’kidlaydi. E.S.Kubryakovani esa, konsept – inson psixikasida aks etadigan, butun olam qiyofasini ifodalaydigan lisoniy obyekt bo‘lib, mental leksikonning xotiradagi operativ mazmuniy birligi deb hisoblaydi. Ayni paytda, konseptning ko‘p qatlamli ekanligi ham ta’kidlangan [2:90]. Bir qator tilshunoslarning konsept haqidagi qarashlariga tayangan holda fikrlarimizni umumlashtiradigan bo‘lsak, “Ona” konsepti ham insoniyat ongida joylashgan, butun olam qiyofasida aks etadigan lisoniy mental tushunchadir. “Ona” konseptini ma‘lum bir madaniyatda, ijtimoiy jonli nutqdagi rolini belgilashda kognitiv jihatdan tadqiq qilish tilshunoslikda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. “Ona” konsepti inson tafakkuri va madaniy xotirasida markaziy o‘rin tutadi. Bu tushuncha nafaqat biologik ma‘noni – farzandni dunyoga keltiruvchi va himoya qiluvchi shaxs sifatidagi rolni – ifodalaydi, balki hissiy, psixologik va madaniy qatlamlarni ham o‘zida mujassam etadi. Tilshunoslik va kognitiv

lingvistika nuqtayi nazaridan "Ona" konsepti ko'pincha konseptual metaforalar orqali ifodalanadi. Konseptual metafora nazariyasi (Lakoff va Johnson, 1980) shuni ko'rsatadiki, inson abstrakt va murakkab tushunchalarni tushunish va ifodalashda konkret obrazlar, hayotiy tajribalar va ramzlardan foydalanadi [3:90]. Shu nuqtayi nazardan, ona konsepti turli metaforik qatlamlarga ega bo'lib, til va madaniyat bilan chambarchas bog'langan.

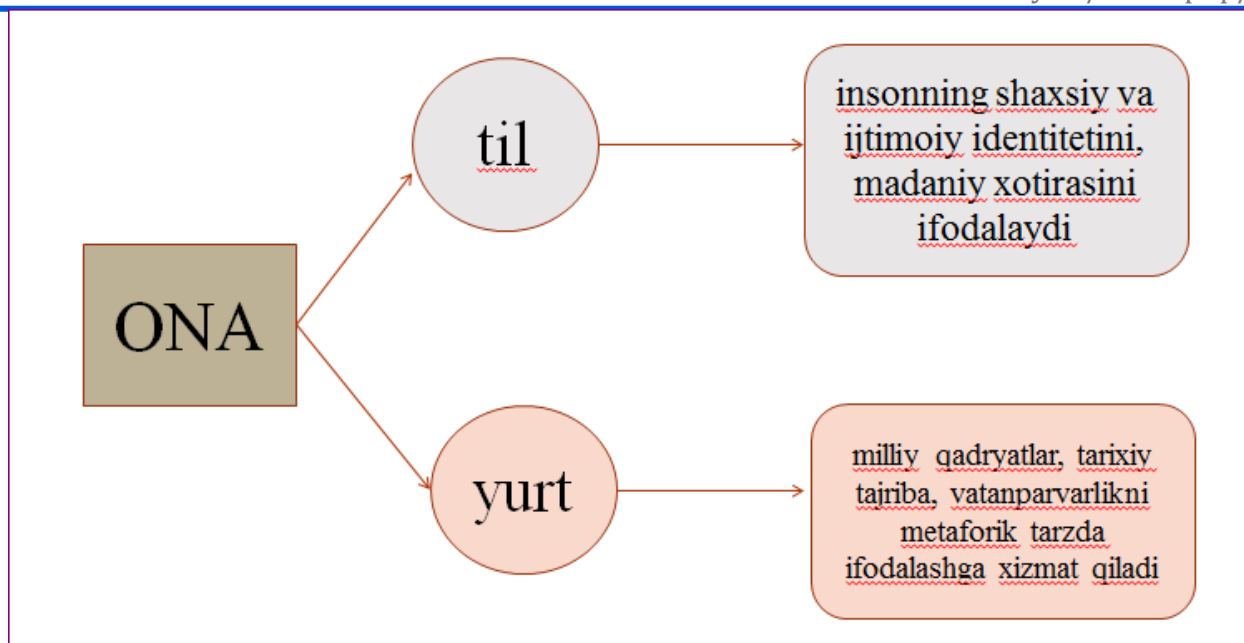
"Ona" konsepti biologik jihatdan farzandning hayot manbai va himoyachisi sifatida tasvirlanadi. Shu bilan birga, u insonning ruhiy barqarorligi, mehr-muhabbat, g'amxo'rlik va xavfsizlik hissi bilan bog'liq metaforalarda ham namoyon bo'ladi. Masalan, *"Ona qo'llari bolani har qanday xavfdan himoya qiladi"* yoki *"Ona yuragi doimo farzandining tinchligini izlaydi"* kabi ifodalar ona konseptini nafaqat biologik, balki hissiy va psixologik himoya ramzi sifatida aks ettiradi. "Ona" konsepti madaniy va milliy qatlam bilan ham boyitilgan. Ona til, ona yurt, ona diyor kabi iboralar "Ona" konseptining kengayishiga misol bo'lib, uni shaxsiy tajriba bilan milliy va madaniy qadriyatlar orasida uyg'unlashtiradi [6:48]. Bu yondashuv ona konseptining lingvistik jihatdan tahlilini osonlashtiradi. Masalan, ona tiliga bag'ishlangan iboralarda u insonning shaxsiy va ijtimoiy identitetini, madaniy xotirasini ifodalaydi. Ona yurt bilan bog'liq iboralar esa milliy qadriyatlar, tarixiy tajriba va vatanparvarlikni metaforik tarzda aks ettiradi.

"Ona" konsepti va uning metaforalari orqali insonning hissiy dunyosi, madaniy qadriyatlari va kognitiv tajribasi yanada chuqurroq ochib beriladi. Shu bois, "Ona" konsepti lingvistik, filologik va madaniy jihatdan tahlil qilinadigan asosiy obyekt sifatida e'tiborga loyiqdir. Masalan, Rauf Parfi ijodidagi quyidagi she'riy parchada "Ona" konseptining metaforik ifodasi bir necha ma'nolarni ochib berishga xizmat qilganini ko'rishimiz mumkin:

*Ona she'riyat, o'ylaysanmi,
Qo'yding-ku shoirni qaqshatib,
U qurboni bo'ldi deysanmi,
So'qir zamonlarning vahshatin?...*

Ushbu she'riy satrlar "Ona" konsepti va shoirlik faoliyatining o'zaro bog'liqligini chuqur ochib beradi. Ona bu yerda faqat biologik yoki oilaviy tushuncha sifatida emas, balki shoirning ichki dunyosi, hissiy tajribasi va ijodiy ilhomi uchun markaziy tushuncha sifatida talqin etiladi. Ona shoirning ruhiy dunyosini shakllantiruvchi, himoya qiluvchi va ijodiy yo'lida unga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi kuch sifatida tasvirlangan. Metaforik jihatdan ona va she'riyat uyg'unlashgan: ona shoirning ilhomi va hissiy quvvatining manbai sifatida ifodalanadi. Shu bilan birga, ona shoirning ichki dunyosidagi taranglik, ruhiy sinovlar va his-tuyg'ularini boshdan kechirishida markaziy rol o'ynaydi. Satrlar ona konseptining shoir bilan bog'liq ziddiyatli tomonlarini ham ochib beradi, ya'ni ijtimoiy, tarixiy va madaniy sharoitlarning shoir hayotiga ta'sirini ko'rsatadi.

"Ona" konsepti metaforik bog'lanishda, asosan, til va yurt so'zlari bilan ko'proq bog'lanish hosil qiladi. Til so'zi bilan bog'langanida (Ona tili) insonning shaxsiy va ijtimoiy identitetini, madaniy xotirasini ifodalaydi, yurt so'zi bilan bog'langanida esa (Ona yurt) milliy qadriyatlar, tarixiy tajriba, vatanparvarlikni metaforik tarzda ifodalashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, “Ona” konseptining yetakchi xususiyati madaniy-ramziy munosabat ifodalashi bo‘lib, milliy va madaniy qatlam bilan boyitilgan, Ona til, ona yurt, ona diyor kabi iboralardagi metaforik ifodasi shaxsiy tajriba bilan milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirganligi sababli “Ona” konsepti nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va madaniy kontekstda ham o‘rganiladi, kognitiv va lingvistik tahlil uchun boy manba bo‘la oladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология/ Под общей редакцией д-ра филол.наук проф. В. П. Нерознака. М.: Academia, 1997. – С. 267-279.
2. Кубрякова Е.С., Панкратц Ю.Г., Демянков. В.З. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996. – 90 с.
3. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 213 p.
4. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. –М.: Academia, 1997. – С. 280-287.
5. Маслова В.А. Лингвокултурология. – М.: “Academia”, 2001. – 208 с.
6. Rakhimov S. Ona tilining semantik va metaforik tahlili // Til va madaniyat. – 2020. – №2. – В. 45-58.
7. Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – 92 б.
8. Севортян Е.В. Этимологический словарь тюркских языков. – М.: Наука, 1978. – С. 349.